

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2013/4.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] **HET BOEK ALS BEZIELING EN SPIEGEL VAN CULTUUR**

Toen in 1987 de omvangrijke studie *Geschiedenis van de uitgeverij in Vlaanderen* van Ludo Simons werd voltooid met de verschijning van het tweede deel, over de twintigste eeuw, merkte een deskundige recensent als de Leidse bibliothecaris Ronald Breugelmans op, dat veel landen “jaloers kunnen zijn” op dit “standaardwerk”. Terecht werd het boek meteen alom geprezen en werd het bekroond met eervolle prijzen. Een kwarteeuw later verrast Simons met een grondig herziene en sterk uitgebreide versie van die studie, die in haar nieuwe vorm ook een nieuwe titel kreeg: *Het boek in Vlaanderen sinds 1800. Een cultuurgeschiedenis*. Niet alleen is, door het verstrijken van de tijd, de behandelde periode met een kwarteeuw verlengd, maar ook is er veel meer aandacht besteed aan de ontwikkeling van de boek-

handel, aan de lectuurvoorziening en leescultuur, en aan de complexe interactie met de Nederlandse uitgeverwereld. Meer nog dan in de eerste versie van de studie is de cultuurhistorische dimensie van boeken de rode draad van het betoog geworden, zodat de ondertitel gerechtvaardigd is, al suggereert deze een veel groter terrein dan feitelijk wordt behandeld. De indeling van de stof is nagenoeg gehandhaafd, maar de bestaande tekst is overal verrijkt met meer feiten en nieuwe inzichten en er is veel nieuwe tekst toegevoegd. De totale omvang is bijna met de helft toegenomen. Kortom, er is bijna een geheel nieuw boek ontstaan, waarop die vele andere landen nu nóg jaloers kunnen zijn dan ze al waren in 1987.

Als we ons tot Nederland, het meest nabije andere land, beperken, is meteen duidelijk dat daar geen enkele boekhistorische publicatie over het boek in Nederland gedurende de moderne periode te vinden is dat zich in historische analyse, gedetailleerdheid en mate van volledigheid kan meten met het werk van Ludo Simons. Het elektronische “systeem” *Bibliopolis*, dat in 2003 tot stand is gekomen nadat een plan voor een omvattende geschiedschrijving niet gefinancierd bleek te kunnen worden, is uit de aard der zaak onvergelijkbaar met het vanuit een geëngageerde auteursvisie geschreven boek van Simons. Het “handboek” *Bibliopolis*, samengesteld uit het tekstgedeelte van de database, dat als “papieren boek” verscheen (2003), besteedt slechts honderd pagina’s aan de negentiende en twintigste eeuw, geschreven door niet minder dan achttien auteurs. Daarin is niet naar volledigheid gestreefd zoals Simons (althans voor zover mogelijk) deed, maar wordt de geschiedenis behandeld in korte lemmata, bondig geschreven zoals het beeldscherm dat vereist, waarin de verschillende deelonderwerpen strikt zakelijk worden beschreven volgens een vooraf bepaalde systematiek; afzonderlijke boekenbedrijven en hoofdfiguren uit de geschiedenis komen daarin soms en dan alleen terloops ter sprake. Hoe anders is dat in Simons’ boek, waarin juist de rol van creatieve individuen in de geschiedenis van de boekcultuur alle aandacht krijgt. Een ander, wat recenter Nederlandse overzichtswerk, *Kopij en druk revisited*, dat in 2010 verscheen als themanummer van het *Jaarboek voor Nederlandse boekgeschiedenis* om

Ludo Simons in zijn werkkamer, Foto Bert Bevers.

het baanbrekende overzichtswerk *Kopij en druk in de Nederlanden* (1962) van de pionier Herman de la Fontaine Verweij na ongeveer een halve eeuw te eren, biedt bij lange na niet wat Simons over de Vlaamse boekgeschiedenis te melden heeft, ook al koos *Kopij en druk revisited* evenals Verweij en Simons de cultuurhistorische invalshoek. De twee essays over de afgelopen twee eeuwen, geschreven door vier auteurs, beslaan samen slechts tachtig pagina's en beperken zich tot de analyse van de voornaamste ontwikkelingen van het boek en het boekenvak, maar de mensen en de bedrijven achter de boeken blijven onzichtbaar. Het is de bijzondere charme van Simons' grote eenmansstudie, dat hij juist aan de bedrijven en degenen die ze leidden veel aandacht heeft gegeven.

Simons bespreekt in zijn boek ruim zevenhonderd Vlaamse uitgeverijen die vanaf 1800 de markt opkwamen (waarvan zo ongeveer de helft na 1945) en ongeveer vijftienhonderd personen die daaraan verbonden waren. Dat waren zowel kooplieden als idealisten, onder wie vaklieden naast opportunisten, soms zelfs knoeiers, zoals in elk vak. Voor velen was uitgeven trouwens een nevenactiviteit – het aantal kleine en zeer kleine boekbedrijven is lange tijd in de meerderheid geweest. De meesten van de genoemde uitgevers komen uiteraard alleen summier ter sprake, maar vaak geeft Simons tenminste toch wel

wat biografische gegevens; aan de grote vernieuwers van het vak zijn daarentegen mooie essayistische passages gewijd, evenals aan de toonaangevende bedrijven. Van de uitgeverijen wordt in bijna alle gevallen iets vermeld over de ambities, de fondsontwikkeling en de namen en boeken van de voornaamste auteurs. Al lezend komt allicht de gedachte op, dat het wel lijkt alsof Simons al die mensen persoonlijk gekend heeft, zo treffend worden hun activiteiten getypeerd, en ook dat hij de door hen uitgegeven boeken allemaal zelf heeft gelezen; hij weet met zijn betrokken stijl nieuwsgierigheid op te wekken naar wat hij beschrijft.

De rode draad van de cultuurhistorische dimensie heeft Simons tot veel boeiende passages geïnspireerd: over de Vlaamse beweging en de taalstrijd, over de armoede en de aanzienlijke ongeletterdheid in de Nederlandstalige provincies tot in de twintigste eeuw, over de rol van de drie “zuilen” in de Vlaamse samenleving en dus voor het boek – katholicisme, vrijzinnigheid (met de vrijmetselarij vaak als stuwende factor daarachter) en socialisme – met als zwarte bladzijde de sporen van het fascisme in de jaren dertig en veertig, die Simons eveneens zakelijk bespreekt. Ook de verhouding tussen de steden en het platteland, en die tussen de verschillende Vlaamse provincies krijgen aandacht. In de “Proloog” tot zijn boek merkt

Simons nadrukkelijk op: “Tot een heel eind in de twintigste eeuw geldt dat het boek in Vlaanderen nauw – nauwer dan in Nederland, nauwer dan in andere taalgebieden – verbonden is met diverse maatschappelijke stromingen.” Het uitgeven van boeken was tot het midden van de vorige eeuw, toen de “ideologieën verschrompelden”, vaak een ideologische daad, stelt hij vast. Lange tijd zijn idealisme en ideologie veelal een sterkere motivatie geweest voor het stichten van een Vlaams boekenbedrijf dan louter commerciële oogmerken. Onder de talrijke anekdotes, waarmee Simons zijn boek heeft gelardeerd, is er een over koning Leopold II, die tijdens de Antwerpse Wereldtentoonstelling van 1894 aan de boekverkoper en uitgever Hendrik de Seyn vroeg (uiteraard in het Frans) of een Vlaamse uitgever wel van zijn werk kon leven; De Seyn antwoordde, zonder een spier te vertrekken: “*Sire, les Flamands se contentent de peu!*”

Simons gaat uitvoerig in op het boeiende onderwerp van de ooit winstgevende praktijk in België van de ongeautoriseerde nadruk, in de eerste helft van de negentiende eeuw, die in de eerste plaats populaire Franse boeken betrof, maar soms ook Nederlandse. Met verwijzing naar een groot onderzoek van de Gentse neerlandica Ada Deprez (1990), schrijft Simons dat het eigenlijk zo’n vaart niet liep. Tot aan de Belgische omwenteling waren er, volgens Deprez, maar enkele “geïsoleerde gevallen” van nadrukken van Nederlandse boeken. Toch was de opwinding daarover in Noord-Nederland destijds heel groot; in 1830 rapporteerde de commissie “tot opsporing van misbruiken” dan ook opgelucht aan het bestuur van de Nederlandse branchevereniging van het boekenvak: “dat een groot deel van het kwaad [...] vervallen is, door onze afscheiding van een volk dat, met verguizing van het gevoel van zedelijkheid, van de onvolledigheid der openbare wetten misbruik maakte, om de rechten van eigendom te verkorten.”

Onlangs schreef de Gentse boekhistoricus Stijn Van Rossum, voorzitter van de Vlaamse Werkgroep Boekgeschiedenis, een verhelderend artikel over de stand van zaken van de boekwetenschap in Vlaanderen, in het *Jaarboek voor Nederlandse boekgeschiedenis* (2013). De uitnemende activiteiten die Ludo Simons al zo lang voor dit gebied van wetenschap heeft ontplooid, worden door Van Rossum geprezen, naast het werk van andere

baanbrekende onderzoekers zoals Leon Voet en Hendrik Vervliet. Maar Van Rossum merkt daarbij op dat onderzoek op dit terrein nog steeds afhangt van particulier initiatief, want boekwetenschap is tot op heden helaas niet ingebed in het Vlaamse universitaire curriculum. Die omstandigheid maakt dat de continuïteit van de boekwetenschap in Vlaanderen, niettegenstaande haar rijke traditie, onzeker is. Evenals Voet destijds, heeft Simons de boekwetenschap immers beoefend naast zijn hoofdtaak als hoogleraar en als bibliothecaris van verschillende belangrijke instellingen. Mede daarom is *Het boek in Vlaanderen sinds 1800* te beschouwen als een persoonlijk geschenk van Simons aan de wetenschap en aan de liefhebbers van de boekcultuur in Vlaanderen en Nederland. De enige die hem om een nieuwe editie verzocht heeft, was zijn uitgever; ze is niet het resultaat van een academisch onderzoeksproject.

Vanuit zijn positie als “vrije auteur” kon Simons zijn hartstochtelijke geloof verwoorden in het blijvende culturele belang van boeken, ook in het tijdperk van elektronische informatie. In de “Epiloog” voert hij daarvoor een reeks van argumenten aan uit de geschiedenis van het boek, waarna hij optimistisch besluit: “We praten nauwelijks minder omdat we schrijven, we schrijven nauwelijks minder omdat we drukken, we drukken nauwelijks minder omdat we internetten.” Optimisme is meestal verstandiger dan doemdenken, maar het is wel zo dat er, voor het eerst in de geschiedenis van het boek, sprake is van een wereldwijde campagne *tegen* het boek, die gevoed wordt door de machtige lobby van de elektronische informatie-industrie. Die industrie weet enerzijds lezers te verslaven aan kortademige informatievoorziening via trendy beeldschermen met vele afleidende gimmicks en andere toeters en bellen, en anderzijds praat zij beleidsmakers aan dat digitale scherm-informatie kostenbesparend en efficiënter zou zijn, en boeken “stoffig”, duur en onpraktisch. Onder dat geweld zijn tal van managers van bibliotheken er kritiekloos toe overgegaan om gedrukte boeken zoveel mogelijk uit de weg te ruimen, en hebben die van het onderwijs besloten om de nieuwe generaties volledig te ontwennen hoe met boeken om te gaan, hoewel inmiddels bewezen lijkt dat het lezen van complexe teksten zoals in boeken leidt tot meer intellectuele vaardigheid. Hun

dramatische voorbeeld heeft helaas tot navolging geleid in de boekenwereld zelf. Die frontale aanslag op de boekencultuur vormt een grotere bedreiging dan welke censuur of geweldsuitbarsting in het verleden ooit geweest is, terwijl de politieke leiders van nu doorgemoedereerd toekijken hoe de (op zich bijzonder nuttige) elektronische “innovatie” van kennisoverdracht moedwillig wordt misbruikt om de boekencultuur een kopje kleiner te maken. Dat weet Simons ook wel, zoals blijkt uit de slotlinea's van zijn “Proloog”. Daarin schrijft hij te hopen, dat het inzicht, hoe groot de maatschappelijke rol van het boek tot op heden is geweest, beleidsmakers zal “inspireren om het boek te blijven koesteren als een uniek medium van kennisoverdracht”, en “heel misschien kan het zelfs verlichte pedagogen doen nadenken over de vraag of het verstandig is scholieren voor te bereiden op een leven zónder boeken”. Om daar direct op te laten volgen: “Hoewel: in dit laatste heb ik een hard hoofd.”

LAURENS VAN KREVELEN

LUDO SIMONS, *Het boek in Vlaanderen sinds 1800. Een cultuurgeschiedenis*, Lannoo, Tielt, 2013, 639 p.
